

Memòria del segle XX ▶ Novetat editorial

Pàgines 62 i 63 ▶▶▶

Testimonis de l'horror

Nombroses obres rescaten les vivències tràgiques que recorden els supervivents de l'Holocaust

El 65è aniversari del tancament dels camps nazis revifa la literatura sobre experiències viscudes

ANNA ABELLA
BARCELONA

Primo Levi (1919-1987), testimoni de referència des que va escriure sobre el seu esgarriat pas pels camps d'extermini a *Si això és un home*, deia que recordar és un deure. «Si faltés el nostre testimoni, en un futur no llunyà les proeses de la bestialitat nazi, per la seva pròpia enormitat, podrien quedar relegades al món de les llegendes. Parlar, per tant, és necessari». Les seves paraules es recullen a *Vivir para contar. Escribir tras Auschwitz* (Alpha Decay), una de les novetats que aquest any, en què es compleix el 65è aniversari de l'alliberament dels camps, contribueixen al boom de literatura de l'Holocaust, en el qual no falta l'enèsima reedició, en versió completa, del *Diario* d'Ana Frank (Plaza&Janés).

Segons Levi, «l'aportació més consistent per reconstruir la veritat sobre els camps» són «les memòries dels supervivents». Desafiant la seva avançada edat, dos d'ells acaben de visitar Espanya: Shlomo Venezia, que amb 86 anys, va presentar *Sonderkommando* (RBA) a Madrid al maig, i Boris Pahor, que als 96 va parlar dilluns a Barcelona de *Necrópolis* (Pagès / Anagrama).

EVITAR QUE ES REPETEIXI // Pahor comparteix amb Levi el sentiment de culpabilitat per haver sobreviscut. Però no és l'únic tret comú en la literatura de camps de concentració. També hi ha la necessitat «d'explicar al món el que va passar, deixar constància de la veritat per a la història, perquè no torni a passar. 'Si ha ocorregut una vegada pot tornar a ocórrer', va dir Levi», explica el periodista i doctor en Literatura Javier Sánchez Zapatero, autor de l'estudi *Escribir el horror* (Montesinos).

Segons aquest professor de la Universitat de Salamanca, que ha analitzat obres autobiogràfiques d'autors com Levi, Elie Wiesel, Imre Kertész o Jorge Semprún, dos motius expliquen la necessitat de les víctimes de no callar. Un és el deure ètic envers els que van morir. «Els supervivents eren l'excepció i necessiten ser la veu dels morts, convertir els seus llibres en recordatoris dels que no es van salvar», explica el periodista. Un altre és «l'efecte terapèutic. Escriure serveix de catalitzador per assimilar i superar el que es va viure», afegeix. Ho corroboren les paraules de Pahor, que va estar en diversos camps de treball: «Vaig voler donar

L'INFERN ▶ David Olère va estar al Sonderkommando d'Auschwitz. Després de la guerra, els seus dibuixos, com aquests del llibre de Shlomo Venezia, van ser el seu testimoni: cambres de gas, el crematori, cadàvers, el tallat de cabells...

veu a aquells que no poden parlar. Però a la vegada em vaig adonar que em servia de cuirassa personal. Escriure ho va ser com una teràpia».

Un altre exemple es troba a *Alicia, la historia de mi vida* (Alba), l'autobiografia recentment publicada de la polonesa jueva Alicia Appleman-Jurman, de 80 anys. Tota la seva família va morir i a l'escriure es va veure

«obligada a perdre'ls una altra vegada i reviu el dol». Però a l'acabar el llibre va sentir «una cosa semblant a sortir viva de la sala de cures intensives d'un hospital, després d'una perillosa operació».

Sánchez Zapatero opina que «el gran missatge d'aquests llibres és mostrar el que l'home pot arribar a fer als seus congèneres» i que

als camps «es detecten les arrels de l'odi i la consideració infrahumana de l'enemic, així com la sempiterna presència de la mort». Explica que és difícil comparar els camps nazis amb d'altres, com els gulags o els francesos que també formen part del seu estudi, perquè estan concebuts com «un sistemàtic i brutal centre d'extermini».

Entre ells, Auschwitz va ser «l'horror absolut». Hi va estar Levi i allà va escriure el seu diari la romanesa jueva Ana Novac, morta a París fa dos mesos, als 81 anys. *Aquellos hermosos días de mi juventud* (Destino), publicat originalment el 1966, és un dels escassos textos escrits als camps, d'on ella va sortir «calba, amb 34 quilos de pes, amb tuberculosi i quatre o cinc malalties mortals més». A Novac, escriure li impedia «naufregar entre la massa, en la desventura, en l'angoixa».

L'INFERN // Auschwitz també ocupa els records del grec jueu Shlomo Venezia. Com a David Olère (1902-1985), autor d'un testimoni en forma de dibuixos que s'inclou a *Sonderkommando*, el van enviar als comandos especials, que treien els cadàvers de les cambres de gas i els introdu-

Passa a la pàgina següent

LES FRASES

EN PRIMERA PERSONA

SHLOMO VENEZIA

▶ «Els primers dies ja no podia engolir el pa quan pensava en tots els cadàvers que les meves mans havien tocat. (...) Al cap d'una o dues setmanes, acabaves acostumant-t'hi».

▶ «Veient cremar aquell cos, vaig pensar que potser els morts tenien més sort que els vius; ja no estaven obligats a patir aquell infern a la terra».

ANA NOVAC

▶ «Un cos gairebé nu jau davant del barracó. Una SS dalt d'una bicicleta li passa per sobre. El cos es mou. En un determinat moment, s'alça el cap ensangonat, però el guàrdia jove que té al costat l'empeny amb la bota perquè la seva eixerida amiga pugui seguir amb el joc».

BORIS PAHOR

▶ «Fins i tot aquell a qui la mort ha perdonat acaba estant tan amarat d'ella que en la llibertat s'hi continua sentint unit».

▶ «La mort estava dins de l'aire. La respiràvem».

▶ «La ment no és conscient que davant del bany hi ha el forn, alimentat dia i nit amb troncs humans».

ANNA FRANK

▶ «La ràdio anglesa diu que els maten en cambres de gas, potser és la forma més ràpida de morir».

▶ «S'emporten aquella pobra gent als seus immunds escorxadors».

PRIMO LEVI

▶ «Considero si és un home / qui treballa en el fang / qui no coneix la pau / qui lluita per la meitat d'un panet / qui mor per un sí o per un no».

▶ «No és lícit oblidar, no és lícit callar. Si nosaltres callem, ¿qui parlarà?».

ALICIA APPELMAN-JURMAN

▶ «Sabia que moriria. (...) Vaig sentir el detonador de l'arma i, de cop, la meva mare va caure morta als meus peus».

Memòria del segle XX ▶ Els testimonis

Pàgines 62 i 63 <<<

ALTRES OBRES

Entre la ficció i la realitat

▶▶ Entre la crònica documental i la novel·la, *Jan Karski* (Empúries / El Aleph), de Yannick Haenel, recupera la figura de l'agent de la resistència polonesa, torturat per la Gestapo, que després d'una visita secreta al gueto de Varsòvia va avisar el món (fins i tot Roosevelt) de l'extermini: «Allò no era la humanitat. (...) Era una espècie... d'infern». No li van fer cas. El volum inclou l'entrevista de Karski per al documental *Shoah* (1985), de Claude Lanzmann.

▶▶ Jacob Presser, que va perdre la seva dona al camp de Sobibor, va publicar el relat sobre l'Holocaust *La noche de los girardinios* (Barril&Barral) el 1957.

▶▶ Minúscula publica aquesta setmana *Niña de todos los países*, del 1938, una tendra mirada de l'exili d'una noia filla d'un escriptor que fuig de l'Alemanya de Hitler. L'autora, Irmgard Keun, va deixar el país quan els nazis van segrestar els seus llibres el 1933. Va tornar després d'una relació amb Joseph Roth i va sobreviure en la clandestinitat.

▶▶ Gertrud Kolmar va tenir menys sort, va morir a Auschwitz el 1943. *Susanna* (Errata Naturae) és la seva última novel·la, del 1939. Hi reflecteix la impotència davant el futur dels jueus.

Ve de la pàgina anterior

ien al crematori. Eren «còmplices dels botxins a pesar seu», afirma Simone Weil al pròleg. Venezia repeteix: «No teníem elecció». I confessa que hauria preferit ser un pres qualsevol: «Vam veure el pitjor, l'infern». Ell havia de tallar els cabells als cadàvers de les dones. Al seu costat, un altre pres els extreia les dents d'or.

«És un extermini físic però també una aniquilació mental perquè són tractats com animals –explica Sánchez Zapatero–. Pels nazis són una pila d'ossos sense nom ni distintius, a qui parlen a crits i cops.

POESIA // Sánchez Zapatero al·ludeix a la reflexió de Theodor Adorno –«després d'Auschwitz no hi pot haver poesia»– per mostrar la dificultat de trobar un llenguatge capaç d'expressar aquell drama i fer-lo perdurar en la memòria. També el nobel alemany Günter Grass la reprèn a *Escribir después de Auschwitz. Discurso de la pérdida* (El arco de Ulises, Paidós), que es publica demà.

Grass, que a les seves memòries es va entonar el mea culpa pel seu ingrés de jove a les SS, no ha eludit mai reflexionar sobre Alemanya i la seva responsabilitat, com en aquests textos del 1990: «la imperiosa concreció d'aquelles fotos –les sabates, les ulleres, els cabells, els cadàvers– es resisteix a l'abstracció; Auschwitz, encara que s'envolti d'explicacions, no es podrà entendre mai. (...) «És una marca a foc». ■

«T'acostumes a la mort»

Boris Pahor

Als seus 96 anys aquest dur eslovè de Trieste de fràgil aspecte recorda el seu pas per diversos camps a 'Necrópolis', «un testimoni del mal absolut», segons opina Claudio Magris al pròleg.

A. ABELLA
BARCELONA

A Dachau, «les cendres del crematori adobaven els jardins de les SS». Des del capdamunt del camp de Natzweiler-Struthof, als Vosges, veia «el forn, el fum sempre sortint, les flors vermelles cremant, i arribava la sentor de carn cremada». A Dora, l'enginyer Von Braun, «un nazi que feia treballar milers d'homes fins a morir, va entrar als EUA després de la guerra, on va rebre honors i va treballar a la NASA», denuncia indignat Boris Pahor. Ell va estar en camps de treball, no d'extermini: «Allà treballaven fins a l'extenuació presoners polítics que van lluitar contra el feixisme i és una injustícia que se'n parli tan poc, ara que hi ha rebrotos nazis a tot Europa».

–¿Com va aconseguir salvar la vida?

–Perquè sabia una mica d'alemany i un metge noruec i un de francès em van recomanar com a intèrpret. A Dachau vaig fer d'ajudant d'infermer. Amb l'avanç dels aliats, enviaien en trens la gent mig morta a Bergen Belsen, on va morir Anna Frank.

GUILLERMO MOLINER

▶▶ Boris Pahor, dilluns passat, a Barcelona.

–¿Com es pot entendre avui aquell horror sense haver-lo viscut?

–¿Com es pot explicar el que sents quan t'obliguen a despullar-te, quan veus la forca, les cambres de gas, quan t'ho prenen tot? ¿Com es pot reviure aquella terrible humiliació física i mental mentre un ho lleigeix a casa ben calentet? Et feien esperar unes hores per entrar al barracó, tres per donar-te una miserable sopa. Sabies que t'havia de durar fins a l'endemà, igual que una finíssima llesca de pa. Pensaves amb l'estómac. La vida era omplir el temps entre àpats picant pedra o a la mina.

–¿Es pot viure amb tanta mort?

–T'acostumes a tot, fins i tot a la mort. L'home és així, té una gran capacitat d'adaptar-se. Al principi impac-

ta molt; però, com que no pots volar per sobre d'això, t'has d'habituar a veure-ho cada dia.

–¿Emergia el millor de les persones?

–Els comunistes i els cristians eren fantàstics organitzant-se. Recordo que partien en mil bocins un rosegó petitíssim de pa per repartir-lo. S'ajudaven els uns als altres. Els comunistes eren com cristi-

ans laics. Ajudaven els que estaven a punt de morir donant-los un trosset de pa. Jo feia bitlletets per enviar gent a la infermeria. Venien deportats que s'abaixaven els pantalons i mostraven com s'havien embrutat per la disenteria i jo aconseguia enviar-los allà. M'agrada pensar que algun d'ells es va poder salvar.

–¿L'home ha après alguna cosa?

–Sembla que res. Vaig escriure el llibre el 1966 però el que hi explico és de total actualitat o pitjor. Hi ha commemoracions i flors però aquí s'acaba tot. A les escoles no s'hauria d'ensenyar qui va guanyar la guerra, sinó el factor humà, el drama que hi havia al darrere. La vacuna del segle XX no ha servit perquè la humanitat reaccionés. ■

«No hi havia esperança de viure»

Shlomo Venezia

Va estar a Auschwitz, on va treballar als comandos especials que treien els cadàvers de les cambres de gas i els ficaven als forns. Va trigar 47 anys a explicar-ho a 'Sonderkommando'.

A. A.
BARCELONA

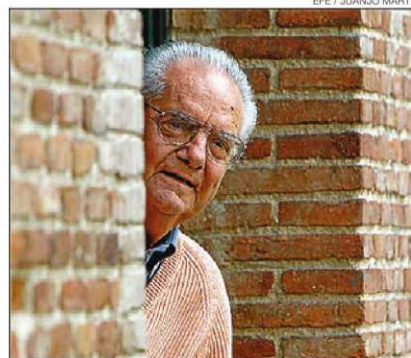
Tan bon punt van arribar a Auschwitz la mare i les dues germanes petites de Shlomo Venezia van desaparèixer a les cambres de gas. Ell explica la seva experiència per tel·lèfon des de Roma.

–¿Com va arribar al Sonderkommando?

–Els alemanys volien gent per treballar i el meu germà, els meus nebots i jo vam dir que érem barbers sense ser-ne. Ens van donar unes estores grans i ens van dir que talléssim els cabells a les dones mortes que els tenien molt llargs. Jo vaig veure com a tres joves jueus ortodoxos que es van negar a treballar al crematori per la seva religió els van matar de seguida. No teníem elecció.

–¿Era la pitjor feina possible?

–Moltes vegades jo canviava el meu lloc amb el d'un amic que havia de treure els cadàvers de les cambres de gas perquè cada cop estava més dèbil i trist. Era una feina molt dura. Dins

EFE / JUANJO MARTIN

▶▶ Shlomo Venezia, a finals de maig, a Madrid.

ses que moriràs i et converteixes en un robot, deixes de ser persona. No pensar, no reflexionar, ens ajudava.

–¿Tenia por de la mort?

–No hi havia esperança de viure. Els alemanys no volien deixar testimonis vius, només morts amb pell i ossos.

–Al llibre explica com va veure un familiar entrar a les

cambres de gas.

–Sí, un cosí del meu pare, Leon Venezia. Tots pregàvem perquè ningú que conegués hi entrés. Em va cridar ell. Jo no el reconeixia perquè havia canviat molt des que havíem arribat junts al camp, era tot pell i ossos. Jo estava desesperat perquè ell volia que el salvés, però ningú podia ocupar el seu lloc. Avui et toca a tu, demà em tocarà a mi. Li vaig preguntar si tenia gana i em va dir que sí. Vaig córrer a buscar unes sardines i una mica de pa que tenia guardat i s'ho va cruspitar tot. Em va preguntar si trigaria a morir i si es patia. Li vaig mentir. Li vaig dir que seria ràpid i que no sentiria res. Un alemany va començar a cridar i el vaig acompanyar a la porta. ■